

Ю. В. Тренкін

КОНТРАКТАЦІЯ ЯК ЕФЕКТИВНА ФОРМА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ СЕЛЯНСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ В РОКИ НЕПУ

Простежено особливості функціонування контрактації в українському селі періоду нової економічної політики. Доводиться, що контрактація була ефективною формою забезпечення життєдіяльності селянських господарств у роки недостатньо розвинутого товарного виробництва. На фактичному матеріалі обґрунтовується, що контрактація, яка включала широкий комплекс виробничих відносин системи сільськогосподарської кооперації, державних організацій, переробних підприємств, займала вагомим місце в реконструкції й ефективному розвитку сільськогосподарського виробництва та сприяла зростанню економічної зацікавленості селян у розвитку продуктивності власних господарств, активізувала їхню підприємницьку діяльність у роки непу.

Ключові слова: господарства, контрактація, сільськогосподарська кооперація, площі, селяни, фінансова діяльність, сільськогосподарський кредит.

Постановка проблеми. Ефективна багатопрофільна діяльність системи сільськогосподарської кооперації стала одним із вагомих чинників швидкої відбудови сільського господарства на початку 1920-х рр. Господарська діяльність кооперативної системи була багатомірною та самодостатньою, спектри її роботи були направлені як на задоволення потреб розвитку сільського господарства загалом, так і визначалися турботами про забезпечення економічних потреб багатомільйонних селянських господарств України. Серед засобів, які в період нової економічної політики і функціонування системи сільськогосподарської кооперації сприяли розбудові та економічному розвитку сільського господарства, була контрактація. Контрактація як ефективна форма забезпечення життєдіяльності селянських господарств в роки непу є актуальною і в наш час, коли проходить реформування аграрного сектору економіки держави.

Історіографія питання представлена науковими доробками провідних вчених та керівників української кооперації 1920-х рр., серед яких В. Дробот [2], І. Батюк [3], В. Кравченко [9], В. Онуфрієв [13]. Сучасні українські дослідники також активно студіюють різноманітні аспекти організації й розвитку сільськогосподарської кооперації в добу непу, залучаючи значний статистичний і архівний матеріал. Серед таких дослідників варто виокремити А. Морозова [1; 17] і Т. Щетініна [28] та ін., проте ґрунтовне дослідження, присвячене контрактації в сільському господарстві невідомого періоду, залишається актуальним для наукового дослідження і нині.

Мета статті: дати оцінку значення функціонування в українському селі періоду нової економічної політики контракції як ефективної форми забезпечення життєдіяльності селянських господарств.

Виклад основного матеріалу. Як уже зазначалось вище, серед засобів, які сприяли розбудові та економічному розвитку сільського господарства в доколгоспний період, була контракція. Під контракцією ми маємо на увазі широкий комплекс фінансових, збуто-постачальницьких і виробничих договірних відносин між селянськими господарствами, сільськогосподарськими кооперативними об'єднаннями, державними організаціями та переробними підприємствами [1, с. 35].

Контракція не була суто новим економічним процесом, тому що практика складання контракційних угод існувала і в дореволюційні часи. Проте маємо зауважити, що в той час контракція відзначалася в основному комерційним характером. Торгівельний її характер зберігався і на початковому етапі непу. Проте досить швидко вона стала дієвим засобом, який сприяв забезпеченню стабільності сировинної бази переробної промисловості, ліквідації елементів випадковості в організації поставок сільськогосподарської продукції [1, с. 35]. Контракція, як метод реконструкції сільського господарства, давала можливість: а) через аванси, в першу чергу, економічно допомагати незаможницьким групам селянства, заохочуючи одночасно селян вирощувати відповідні культури; б) забезпечувати кількісне зростання продукції; в) забезпечувати промисловість відповідною до кількості та якості продукцією [2, с. 57].

Що стосується організаційного процесу контракції, то він полягав у наступному. Селянське господарство заключало контракційну угоду з товариством чи підприємством. В угоді чітко було визначено, що господарство брало на себе зобов'язання у визначеній угодою термін здати частину врожаю з законтракованої площі, вартість якого була також обумовлена. Інша сторона угоди зобов'язувалась видати кошти для проведення селянським господарством необхідних виробничих процесів. Контракційні угоди були взаємовигідні. Кожна сторона мала свої переваги. Селянське господарство отримувало кошти на виробничі потреби і знало, що по завершенні збору врожаю воно отримає також певний прибуток. Товариство ж чи підприємство завдяки таким угодам завжди мало сировину для реалізації своїх цілей. Окрім того, контракція сприяла залученню виробників як до розвитку нових культур, так і розширення площ тих культур, які вже вирощувались. На початку 20-х рр. ХХ ст. в контракції було задіяно насамперед господарства, які вирощували цукровий буряк і забезпечували сировиною цукрову промисловість. На початковому етапі непу селянське господарство безпосередньо співпрацювали з замовником продукції, тобто цукровими заводами. Найчастіше контракційні угоди вкладались безпосередньо на місцях, досить часто не враховувались виробничі та агрокультурні потреби. Але з налагодженням організаційної діяльності системи сільськогосподарської кооперації та створенням всеукраїнського центру «Сільського господаря»

ситуація почала змінюватись. Так, у вересні 1923 р. «Сільський господар» заключив домовленість з «Цукротрестом» відносно того, що система сільськогосподарської кооперації буде брати активну участь у буряківничій роботі. Згідно вище окреслених домовленостей «Цукротрестом» спільно з «Сільським Господарем» було розроблено типову угоду на контракцію буряку спілками й товариствами сільськогосподарської кооперації для цукроварень. Окрім того, було визначено й стабілізовано оплату заводами плантаторського буряку [3, с. 71].

Варто зазначити, що певна контракційна робота проводилась вже в 1922 р., коли сільськогосподарською кооперацією було законтрактовано 13 тис. дес. або 11 % площі буряка [4, с. 209]. А вже з осені 1923 р. розпочинається масова робота сільськогосподарської кооперації з контракції буряка. Результати вже за перший рік роботи показали позитивну динаміку охоплення сільськогосподарської кооперацією площ буряку в 43 %, або 120 тис. дес. в 1924 р. проти 23 % в 1922/23 р. [3, с. 71]. Станом на 1924 р. 34 райсільгоспспілки та 1327 сільськогосподарських товариств обслуговували 81 цукроварню. Динаміка розвитку контракційної справи 1924 р. давала підстави планувати охоплення бурякової площі в 1925 р. до 75 %, або 300 тис. дес. [3, с. 71].

На 1924 р. вже було чітко організовано структурну схему організації контракції буряку, яка полягала в наступному: організаційними осередками певного географічного району були райсільгоспспілки, в обов'язки яких входило налагодження роботи в сільськогосподарських товариствах, від імені яких спілки заключали угоди з цукровими заводами, а також забезпечували селянські господарства необхідними виробничими та агрокультурними засобами. Що стосується обов'язків сільськогосподарських товариств, то їх робота полягала в тому, що вони вже проводили безпосередню роботу з селянськими господарствами, які брали участь у контракції, розподіляли між ними грошові аванси, необхідні засоби виробництва, мінеральні добрива, посівний матеріал, контролювали роботу селянських господарств, а також забезпечували постачання законтрактованого буряка на підприємства. Селянин же також мав свої зобов'язання щодо підвищення врожайності і якості продукції: Селянське господарство повинно було дотримуватися вимог агротехніки щодо обробітку землі, її удобрення, використання сортового насіння тощо. Після укладання домовленостей між «Сільським господарем» і «Цукротрестом» останній зобов'язувався відраховувати від вартості зданої на його підприємства цукрової сировини в наступних частках: товариство отримувало 3 %, спілка – 2,75 %, «Сільський господар», – 0,25 % [5, арк. 105]. Пізніше, коли було створено спеціальну сільськогосподарську кооперативну систему «Бурякоспілка», відсотки йшли на її рахунок, а не в «Сільський господар».

І. Батюк відзначав, що кооперація з цією складною справою «справляється краще, ніж «Цукротрест», а саме: площа цукрових плантацій для забезпечення виробництва кооперативних заводів збільшується скоріш,

ніж цукротрестовські, середні врожаї буряку вищі, собівартість цукру менша» [3, с. 74]. Все ж, труднощі у 1924–25 р. були і полягали вони в обмеженості кредитування на контрактаційні потреби. Проте налагодження роботи системи сільськогосподарського кредиту давало можливість селянським господарствам спрямовувати більше зусиль на підвищення рівня ефективності і продуктивності власних господарств.

Система сільськогосподарського кредиту за рахунок контрактаційних авансів та власних коштів організувала широку оптову торгівлю товарами виробничого призначення, що сприяло швидкому переходу сільськогосподарських товариств від грошового кредитування до значно кориснішого для селянського господарства прямого кредитування товарами виробничого призначення [1, с. 36].

Такий підхід сприяв зростанню економічної зацікавленості селян у вирощуванні цукрового буряка. Наприклад, селянин, який уклав контрактаційну угоду і засіяв буряком в середньому площу в 0,6 га, гарантовано отримував 400 кг цукру, 200 кг малясу та 6–7 т жому [6]. А якщо селянин із віддалених сіл ще й доставляв цукрову сировину на підприємство, то за це передбачалась авансована доплата.

Організаційні та економічні заходи, які проводились в справі контрактації, сприяли важливому моменту: підвищенню економічної зацікавленості саме селянина. Серед таких чинників, які цій зацікавленості сприяли, можемо навести такі приклади. Якщо в 1924 р. за кожен берковець цукрового буряка (200 кг) селянин отримував 4 пуди жому, то в 1925 р. – вже 5 пудів [6]. Система авансів, які отримував селянин, також покращувалась. Селянин отримував 75 % авансу вже після засіву буряка [30, арк. 3]. Навесні 1925 р. сума авансу була 25 крб. за десятину, а вже в другому півріччі 1925 р. аванс зріс до 30 крб [7, с. 18].

Вдало організована контрактаційна робота в вирощуванні цукрового буряка сприяла стимулюванню заходів щодо контрактації й інших сільськогосподарських культур: соняшнику, кукурудзи, тютюну, ячменю картоплі, хмелю та ін. В 1925 р. активно проводилась контрактація хмелю, яким було охоплено 80 % товарного виробництва хмелю [8, с. 76]. Треба відзначити, що в попередні роки вирощуванням хмелю займалися в основному заможні селяни, так як культура передбачала спеціальної обробки і витрат, але вже на 1925 р. 50 % площ під хміль було охоплено дрібними і середніми господарствами. Ціна на хміль в цей період становила 100 крб за пуд. У 1926 р. в результаті прибутковості хмелю було організовано 1000 дес. хмільників виключно нової закладки [9, с. 12–13].

В 1926 р. за домовленостями сільськогосподарської кооперації з «Укрспирттрестом» було законтрактовано 70 % площі картоплі [10, с. 66]. Контрактація картоплі сільськогосподарською кооперацією проводилась через спеціалізовану кооперативну систему «Плодоспілка» за кошти «Спирттресту». На окружні земвідділи спільно з кооперацією та керівниками гуралень було покладено зобов'язання тримати на контролі організацію та якісне проведення

передбачених контрактаційними угодами заходів [11, с. 758]. За домовленостями сільськогосподарської кооперації і «Спирттресту» здійснювалась також контрактація кукурудзи для гуральної промисловості, яка проводилась у Харківській окрузі [11, с. 758]. Зростала економічна зацікавленість у вирощуванні й інших культур. Наприклад, з метою підвищення якості тютюну протягом 1925/26 р. було проведено кооперативним шляхом контрактацію 200 дес. тютюну [9, с. 14].

Вже 1926/27 господарського року селянськими господарствами було законтраковано 525,7 тис. га основних технічних та зернових культур на вигідних для селян умовах [12, с. 7]. Організаційно-фінансові заходи сільськогосподарської кооперації сприяли зростанню законтракованих площ соняшника на півдні України (Одеська область – 60,5 % площ, Херсонська – 50 %) [13, с. 13]. Загалом контрактація олійного соняшника «Олійтрестом» проводилась через систему сільськогосподарської кооперації. Чистосортове насіння видавалось «Олійтрестом» в кредит, з сумою авансу по 9 крб. 50 коп. на га. [11, с. 757]. В 1926 р. почалось активне кредитування контрактації люцерни (2200 га) та еспарцету (2070 га). Для видачі авансів у рахунок закупленого майбутнього врожаю по 40 крб. на десятину люцерни та 30 крб. еспарцету було виділено 168 000 крб. короткотермінового банківського кредиту [11, с. 757].

На кінець 1927 р. в контрактацію було залучено 1784 сільськогосподарські товариства [14, с. 86]. Загалом протягом двох господарських років (1926/27 р. та 1927/28 р.) спостерігалась динаміка зростання контрактації основних технічних та зернових культур в чотири рази (507,5 тис. га в 1926 р. і 2 152,5 тис. га в 1928 р.) [15, с. 18], що свідчило про накопичення організаційно-управлінського досвіду та фінансових можливостей кооперації. Контрактацію основних сільськогосподарських культур у 1927/28 р. можна простежити за даними таблиці 1 [16, с. 11–12].

Ефективна фінансово-економічна робота сільськогосподарської кооперації дала відчутний результат і в 1928/29 р., коли загальний обсяг контрактації зернових культур досяг 5,3 млн. га, перевищивши показник минулого року в 2,3 рази [17, с. 191].

Якщо проаналізувати соціальний характер контрактації, то вона стала досить ефективною формою розвитку часто саме незаможницьких господарств. За сприяння держави, яка опікувалась переважно незаможниками, зростала кількість незаможних контрактантів. В 1926 р. незаможницькі господарства законтракували 22,8 % площі буряку, а вже в 1927 р. площа збільшилася до 28,4 %. У 1928 р. законтраковані незаможними господарствами землі становили 40 % загальної засівної площі [15, с. 18]. Варто також відзначити той факт, що незаможницькі господарства все більше контракували вирощування саме прибуткових сільськогосподарських культур. Наприклад, на 1928 р. ними було законтраковано 66,6 % всього об'єму контрактації коноплі і авансові виплати становили 60 крб. на 1 га (для середняків ця сума становила 50 крб. на 1 га) [15, с. 18]. Аванси, які видавалися згідно контрактаційних угод при

виросли інші сільськогосподарські культури, для незаможників також були збільшені до 45–50 % [18, арк. 33]. Серед показників по інших культурах наведемо ще й такі дані: махорки було законтраковано 8 328 дес., з яких у колгоспів та бідноти – 63 % площ з авансом на 1 га 80 крб., в той час як середнякам виплачувалось 60 крб. [15, с. 18].

Таблиця 1

Контрактація основних сільськогосподарських культур 1927/28 р.

Види контрактації	Площа в десятинах	Сума авансу в крб. на десятину пересічно
Цукрового буряку	425 000	35
Картоплі для гуралень	20 000	35
Картоплі на експорт	1000	35
Соняшника	100 000	8
Кукурудзи для гуралень	9000	8
Рицинуса	6000	40
Броварних ячменів	25000	10
Цигаркових тютюнів	100	120
Лікарських трав	1000	80
Льону на насіння	7000	20
Льону на прядиво	3000	50
Конопель на прядиво	9000	50

Загальна площа контрактації на 1928 р. становила у колгоспів 13,3 %, земгромад – 27,6 %, бідняцьких господарств – 39,8 %, інших – 19,3 %. Розмір авансів був, як зазначалося вище, диференційований, а саме: бідноті та колгоспам 8 крб. або 12 крб. на га, іншим – 5 крб. або 8 крб. (залежно від сільськогосподарської культури) [15, с. 18]. Під час контрактації в 1927/28 господарському році незаможникам-контрактантам авансів було видано на суму близько 22 млн. крб., а також вони отримали майже 9 млн. пуд. посівного матеріалу найвищого гатунку [19, с. 14]. Наступного, 1928/29 р. аванси незаможним господарствам знову були збільшені: на пшеницю – від 9 крб. до повної вартості насіння, на жито – від 6 крб. до повної вартості [15, с. 18]. Що стосується незаможних господарств, які об'єдналися в колгоспи, то їм також було надано преференції, які полягали в довгостроковій контрактації: колективні господарства отримували значний аванс – 200 крб. на 1 га, який мали використати на придбання тяглової сили і необхідного інвентарю. Окрім того, вводилась практика щорічних авансів для колективних господарств на закупівлю посівного матеріалу, мінеральних добрив [20, с. 42].

Звичайно, фінансово-організаційна робота кооперації в справі контрактації приносила свої відчутні позитивні результати. Але державна політика щодо деяких її моментів з другої половини 1920-х рр. впливала на контрактацію негативно, гальмуючи її розвиток. Мова йде про зерновиробництво як пріоритетну галузь сільського господарства і державну

закупівельну політику, в основі якої лежало штучне заниження заготівельних цін. В перші роки такої політики селяни не відчували досить сильно її наслідків, так як грошова одиниця була більш-менш стабільною. Проте з загостренням інфляційних процесів різниця між вільною, ринковою ціною і фіксованими державними цінами заготівельних організацій для селян ставала все більш неприйнятною, проте вплинути на це селянство не мало змоги. Адже на відміну від буряківництва, зерновиробництво не мало таких усталених торговельно-збутових відносин, які традиційно існували між селянами-бурякосіячами та цукровими заводами [1, с. 38].

Питання про різницю між ринковими і фіксованими цінами підіймалось для обговорень на різноманітних засіданнях, включаючи Всеукраїнські наради завідувачів окрземвідділами. Селяни старалися уникати зобов'язань перед державою у випадку і подальшого застосування практики фіксованих цін, але проблема так і не була вирішена. На тлі хлібозаготівельних труднощів, які розпочинаються з 1927/28 р., держава тиснула на селянство з вимогами активніше включатися в контрактацію зернових культур. І адміністративний тиск дав свої результати: лише в 1927/28 господарському році об'єм законтракованих під зернові та зерново-бобові культури площ збільшився в 19 разів порівняно з попереднім роком [21, с. 29]. У контрактацію на осінню засівну кампанію 1928/29 р. було законтраковано площу 1 416 000 га, частка якої становила по різних групах об'єднань: у радгоспів – 0,5 %, колгоспів – 24,4 %, земгромад – 28,8 %, інших організацій – 5,0 %, гуртків засівників – 41,3 % [15, с. 18]. На 1929/30 р. у планах було передбачено засіяти зернові культури на законтракованих площах в розмірі 1 980 000 га, в тому числі сортових – 1 610 000 га [22, с. 2].

Безумовно, контрактація сільськогосподарських культур давала максимально значний економічний ефект для розвитку сільського господарства, проте маємо зазначити її важливість і для розвитку тваринництва. Вона розпочинається з 1924 р., коли в системі сільськогосподарської кооперації починається створення спеціальних кооперативних систем, зокрема всеукраїнської спілки «Добробут», яка вже в перший рік своєї роботи законтрактувала 434 голів племінних виробників [13, с. 117], а в 1928 р. їх кількість зросла до 21,5 тис. голів [23, с. 69]. В наступні роки сфера вкладання контрактаційних угод розширилась і включала як контрактацію племінного молодняка, так і відгодівлю худоби. Зокрема, контрактацію вирощування бичків «Добробут» організовував через свій власний апарат, погоджуючи роботу з окружними земвідділами та Комітетами існуючих Держплемкниг. Надані йому кредити на контрактацію «Добробут» використовував централізовано [11, с. 760]. За п'ять років діяльності спілки «Добробут» в контрактації тваринництва її обсяги значно зросли і на 1928/29 р. було законтраковано худоби на суму в 5,3 млн. крб. [23, с. 69].

Однією з форм контрактаційної роботи в тваринництві була контрактація м'ясної худоби на основі використання відходів цукрової промисловості, зокрема жому, видача якого на 1928 р. сягала більше 4 пудів на

один берковець зданого буряка [24, арк. 163]. Такий напрям був ефективним, тому на 1928 р. в контрактаційній роботі з відгодівлі худоби в колективних відгодівельних господарствах були задіяні спілка «Добробут» і 6 спілок бурякової кооперації [25, с. 79]. Загальна вартість відгодівлі однієї голови великої рогатої худоби на пунктах «Добробуту» становила 53 крб. 20 коп., в той час як на пунктах споживчої кооперації – 77 крб. 05 коп. [26, с. 175]. Головною причиною здешевлення продукції було саме те, що відгодівельні пункти розташовувались безпосередньо при цукрових заводах, тому витрат на перевезення основного корму (жому) не було. На 1927 р. робота відгодівельних пунктів «Добробуту» становила 68,1% від загального обсягу кооперативної відгодівлі [27, арк. 20]. З 1928 р. в сільськогосподарське виробництво вводиться безавансова форма контрактації, яка велася на основі доплат до заготівельних цін, а також пільг по сільськогосподарському податку. В 1928/29 р. безавансовою контрактацією було охоплено 377 тис. га, а 1929/30 р. – вже 850 тис. га [22, с. 2].

Проте все більше втручання держави в роботу сільськогосподарської кооперації загалом, і контрактації зокрема, приводило до того, що договори, які вкладалися в межах контрактації певного продукту, все більше перетворюється на механізм організації збуту сільськогосподарської продукції виключно в інтересах держави, фактично забезпечуючи планове господарювання. Впровадження колективізації спричинювало активний наступ на приватні капітали. Держава, реалізуючи свої соціально-політичні завдання, методом адміністративного тиску створювала для селян безальтернативний спосіб реалізації вирощеної продукції [28, с. 50]. Про активне втручання держави в справу контрактації можна судити з того, що дане питання ставало предметом обговорень на засіданнях найвищого рівня. Серед законодавчих документів можна виокремити резолюцію XV з'їзду ВКП(б) «Про роботу на селі» від 19 грудня 1927 р., в якій чітко наголошувалось на необхідності підтримки розвитку відносин між кооперованим селянством та органами державної влади [29, с. 361].

В 1929 р. контрактація з добровільного явища трансформується в обов'язкове. Так, постанова ЦК ВКП(б) «Про основні підсумки і чергові завдання в галузі контрактації зернових посівів» від 26 серпня 1929 р. жорстко регламентує обов'язковість контрактації для всіх членів селянської громади, якщо на неї погоджується більшість бідняків і середняків [28, с. 50].

Висновки. Отже, контрактація, яка включала широкий комплекс виробничих відносин системи сільськогосподарської кооперації, державних організацій, переробних підприємств, займала вагоме місце в реконструкції та ефективному розвитку сільськогосподарського виробництва. Вона сприяла зростанню економічної зацікавленості селян у розвитку продуктивності власних господарств, активізувала їхню підприємницьку діяльність. Контрактація розпочалась із вирощування і постачання, в основному, технічних сільськогосподарських культур. Але вдала організаційно-фінансова діяльність сільськогосподарської кооперації спричинила розростання її форм, і

вже в другій половині 1920-х рр. контрактаційні угоди масово застосовувались до різноманітних видів сільськогосподарської продукції.

Контрактація, сформована в умовах непу, передбачала роботу на основі вільних, ринкових відносин. Проте зі згасанням непу і утвердженням тоталітаризму вона також видозмінюється. Поштовхом для цього стала хлібозаготівельна криза 1928/29 р., яка створила новий вектор відносин між державою і сільськогосподарською кооперацією. Зокрема, адміністративний тиск держави видозмінив форми контрактації з добровільних на примусові, коли держава зобов'язувала товаровиробника здавати необхідну їй кількість продукції, не переймаючись інтересами селян.

Список використаних джерел

1. Морозов А. Г. Відбудова сільського господарства / А. Г. Морозов // Історія українського селянства. Нариси : у 2 т. – К., 2006. – Т. 2. – С. 26–44.
2. Дробот В. Спеціальна кооперація України на десяти роковини Жовтня / В. Дробот // Український агроном. – № 10–11. – С. 52–62.
3. Батюк І. Сільськогосподарська кооперація на Україні / І. Батюк. – Х. : Книгоспілка, 1925. – 136 с.
4. Збірник статистично-економічних відомостей про сільське господарство України. Вип. 1. – Х. : ЦСУ УСРР, 1929. – 348 с.
5. ЦДАВО України. – Ф. 290. Всеукраїнська рада сільськогосподарської кооперації «Сільський господар». – Оп. 4. – Спр. 19. – Листування правління «Сільського господаря» з «Добробутом», «Кооптахом», «Укрсільцукром», «Плодоспілкою» (04.01.1925 – 18.09.1926). – 220 арк.
6. Селянська правда. – 1924. – 24 лютого.
7. Сільський господар. – 1925. – № 11–12.
8. Сільський господар. – 1925. – № 15–16.
9. Кравченко В. Політика цін і товарність технічних культур України / В. Кравченко // Український агроном. – 1927. – № 1. – С. 10–16.
10. Сільський господар. – 1926. – № 22–23.
11. Обіжчик НКЗС за 4/ХІІ – 26 року № 0/1054 «Про розподіл та використання кредитів 1926-27 року по рільництву, скотарству, спеціальних культурах, боротьбі зі шкідниками та агросітці // Бюлетень народного комісаріату земельних справ. – 1926. – 1–7 грудня. – Ч. 45. – С. 757–764.
12. Два роки роботи уряду УСРР. 1926/27 – 1927/28. Матеріали до звіту уряду одинадцятому з'їздові рад. – Х. : Видання секретаріату ВУЦВК та управління справами РНК УСРР. – 1929. – 228 с.
13. Онуфрієв В. Контрактація в сільському господарстві на Україні / В. Онуфрієв. – Х. : Радянський селянин, 1929. – 126 с.
14. Кооперація на Україні в 1926-27 році: Статистика України. – Х. : ЦСУ, 1929. – XXXII+126 с.
15. Відчит Всеукраїнського союзу сільськогосподарської кооперації «Сільський господар» за 1927-28 операційний рік (1 жовтня 1927 р. – 1 жовтня 1928 р.). – Х. : Сільський господар, 1929. – 116 с.

16. Головні заходи в галузі рільництва за планом Наркозему на 1928 р. // Радянський селянин. – 1928. – № 1. – С. 9–12.
17. Морозов А. Г. Село і гроші. Українська кредитна кооперація в добу непу / А. Г. Морозов. – Черкаси : НДІТЕХІМ, 1993. – 275 с.
18. ЦДАВО України. – Ф. 27. Народний комісаріат землеробських справ УСРР. – Оп. 2. – Спр. 49. – 196 арк.
19. Кооперована громада. – 1929. – № 12.
20. Кооперована громада. – 1929. – № 7–8.
21. Матеріали до звіту ВЦНКС УП Всеукраїнському з'їзду незаможних селян. – Х. : ВЦНКС, 1930. – 48 с.
22. Хлебоцентр. Еженедельный информационный бюллетень. – 1929. – № 18. – 42 с.
23. Сдвиги в сільському господарстві СРСР между XV и XVI партийными съездами: Статистические сведения по сільському господарству за 1927–1930 гг. – М., 1931. – 216 с.
24. ЦДАВО України. – Ф. 312. Всеукраїнська спілка бурякової кооперації «Укрбурякоспілка». – Оп. 1. – Спр. 541. – 163 арк.
25. Відчит системи бурякової кооперації за 1928 рік. – Х. : Укрбурякосюз, 1929. – 89 с.
26. Весняна засівна кампанія і заходи с-г кооперації (Матеріали до III сесії ВУЦВК). – Х. : Сільський господар, 1928. – 48 с.
27. ЦДАВО України. – Ф. 325. Всеукраїнська спілка скотарсько-молочарська кооперація «Добробут». – Оп. 1. – Спр. 102. – 214 арк.
28. Щетініна Т. О. Історичні аспекти правового регулювання договору контрактації сільськогосподарської продукції / Т. О. Щетініна // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція. – 2014. – Вип. 9–2 (1). – С. 49–52.
29. О работе в деревне. Пятнадцатый съезд ВКП(б). Резолюции и постановления съезда // КПСС в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК : в 3 ч. – М. : Гос. изд-во полит. лит-ры, 1953. – Ч. 2. – С. 350–368.
30. ЦДАВО України. – Ф. 539. Народний комісаріат робітничо-селянської інспекції. – Оп. 3. – Спр. 882. – 142 арк.

References

1. Morozov A. H. Vidbudova silskoho hospodarstva / A. H. Morozov // Istoriiia ukrainskoho selianstva. Narysy : u 2 t. – K., 2006. – T. 2. – S. 26–44.
2. Drobot V. Spetsialna kooperatsiia Ukrainy na desiati rokovyny Zhovtnia / V. Drobot // Ukrainskyi ahronom. – № 10–11. – S. 52–62.
3. Batiuk I. Silskohospodarska kooperatsiia na Ukraini / I. Batiuk. – Kh. : Knyhospilka, 1925. – 136 s.
4. Zbirnyk statystychno-ekonomichnykh vidomostei pro silske hospodarstvo Ukrainy. Vyp. 1. – Kh. : TsSU USRR, 1929. – 348 s.
5. TsDAVO Ukrainy. – F. 290. Vseukrainska rada silskohospodarskoi kooperatsii «Silskyi hospodar». – Op. 4. – Spr. 19. – Lystuvannia pravlinnia «Silskoho hospodaria» z «Dobrobotom», «Kooptakhom», «Ukrsiltsukrom», «Plodospilkoiu» (04.01.1925 – 18.09.1926). – 220 ark.
6. Selianska pravda. – 1924. – 24 liutoho.
7. Silskyi hospodar. – 1925. – № 11–12.

8. Silskyi hospodar. –1925. – № 15–16.
9. Kravchenko V. Polityka tsin i tovarnist tekhnichnykh kultur Ukrainy / V. Kravchenko// Ukrainskyi ahronom. – 1927. – № 1. – S. 10–16.
10. Silskyi hospodar. – 1926. – № 22–23.
11. Obizhchyk NKZS za 4/KhII – 26 roku № 0/1054 «Pro rozpodil ta vykorystannia kredytiv 1926-27 roku po rilnytstvu, skotarstvu, spetsialnykh kulturakh, borotbi zi shkidnykamy ta ahrosittsi // Biuletyn narodnoho komisariatu zemelnykh sprav. – 1926. – 1–7 hrudnia. – Ch. 45. – S. 757–764.
12. Dva roky roboty uriadu USRR. 1926/27 – 1927/28. Materialy do zvituv uriadu odynadtsiatomu zizdovi rad. – Kh. : Vydannia sekretariatu VUTsVK ta upravlinnia spravamy RNK USRR. – 1929. – 228 s.
13. Onufriiev V. Kontraktatsiia v silskomu hospodarstvi na Ukraini / V. Onufriiev. – Kh. : Radianskyi selianyn, 1929. – 126 s.
14. Kooperatsiia na Ukraini v 1926-27 rotsi: Statystyka Ukrainy. – Kh. : TsSU, 1929. – XXKhII+126 s.
15. Vidchyt Vseukrainskoho soiuzu silskohospodarskoi kooperatsii «Silskyi hospodar» za 1927-28 operatsiinyi rik (1 zhovtnia 1927 r. –1 zhovtnia 1928 r.). – Kh. : Silskyi hospodar, 1929. – 116 s.
16. Holovni zakhody v haluzi rilnytstva za planom Narkozemu na 1928 r. // Radianskyi selianyn. – 1928. – № 1. – S. 9–12.
17. Morozov A. H. Selo i hroshi. Ukrainska kredytna kooperatsiia v dobu nepu / A. H. Morozov. – Cherkasy : NDITEKhim, 1993. – 275 s.
18. TsDAVO Ukrainy. – F. 27. Narodnyi komisariat zemlerobskykh sprav USRR. – Op. 2. – Spr. 49. – 196 ark.
19. Kooperovana hromada. – 1929. – № 12.
20. Kooperovana hromada. – 1929. – № 7–8.
21. Materialy do zvituv VTsNKS UII Vseukrainskomu zizdu nezamozhnykh selian. – Kh. : VTsKNS, 1930. – 48 s.
22. Khlebotsentr. Ezhenedelnyi informatsionnyi byulleten. – 1929. – № 18. – 42 s.
23. Sdvigi v sel'skom khoziaistve SSSR mezhdru XV i XVI partiynomy syezdami: Statisticheskiye svedeniya po sel'skomu khoziaistvu za 1927–1930 gg. – M., 1931. – 216 s.
24. TsDAVO Ukrainy. – F. 312. Vseukrainska spilka buriakovoi kooperatsii «Ukrburiakospilka». – Op. 1. – Spr. 541. – 163 ark.
25. Vidchyt systemy buriakovoi kooperatsii za 1928 rik. – Kh. : Ukrburiakosoiuz, 1929. – 89 s.
26. Vesniana zasivna kampaniia i zakhody s-h kooperatsii (Materialy do III sesii VUTsVK). – Kh. : Silskyi hospodar, 1928. – 48 s.
27. TsDAVO Ukrainy. – F. 325. Vseukrainska spilka skotarsko-molocharska kooperatsiia «Dobrobut». – Op. 1. – Spr. 102. – 214 ark.
28. Shchetinina T. O. Istorychni aspekty pravovoho rehuliuвання dohovoru kontraktatsii silskohospodarskoi produktsii / T. O. Shchetinina // Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriia : Yurysprudentsiia. – 2014. – Vyp. 9–2 (1). – S. 49–52.
29. O rabote v derevne. Piatnadtsatyi syezd VKP(b). Rezoliutsiyy i postanovleniia syezda // KPSS v rezoliutsiyakh i resheniyakh syezdov, konferentsiy i plenumov TsK : v 3 ch. – M. : Gos. izd-vo polit. lit-ry, 1953. – Ch. 2. – S. 350–368.

30. TsDAVO Ukrainy. – F. 539. Narodnyi komisariat robitnycho-selianskoi inspektsii. – Op. 3. – Spr. 882. – 142 ark.

Yu. V. Trenkin

Contracting as an effective form of providing livelihoods of peasant farms in the years of the NEP

The peculiarities of the functioning of the new economic policy of the contracting period in the Ukrainian countryside are observed. It turns out that contracting was an effective form of providing livelihoods of peasant farms in the years of underdeveloped commodity production. On the actual material it is substantiated that contracting, which included a wide complex of industrial relations of the system of agricultural cooperatives, state organizations, processing enterprises, took an important place in the reconstruction and effective development of agricultural production and contributed to the increase of economic interest of peasants in the development of productivity of their own farms, increased their entrepreneurial activity in the years of NEP.

Keywords: economy, contracting, areas, agricultural cooperation, agricultural credit, peasants, financial activity.

Ю. В. Тренкин

Контрактация как эффективная форма обеспечения жизнедеятельности крестьянских хозяйств в годы НЭПА

Прослежены особенности функционирования контрактации в украинском селе периода новой экономической политики. Доказывается, что контрактация была эффективной формой обеспечения жизнедеятельности крестьянских хозяйств в годы недостаточно развитого товарного производства. На фактическом материале обосновывается то, что контрактация, которая включала широкий комплекс производственных отношений системы сельскохозяйственной кооперации, государственных организаций, перерабатывающих предприятий, занимала важное место в реконструкции и эффективном развитии сельскохозяйственного производства и способствовала росту экономической заинтересованности крестьян в развитии производительности собственных хозяйств, активизировала их предпринимательскую деятельность в годы нэпа.

Ключевые слова: хозяйства, контрактация, площади, сельскохозяйственная кооперация, сельскохозяйственный кредит, крестьяне, финансовая деятельность.